HALK BİLGİSİ HABERLERİ

Istanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 3 15 Birincikânun 1933 Sayı : 31

SİNOPTA HALK İNANMALARI

I

SIHHAT HAKKINDA

Sıhhat Cenabıhakın insanlara bir lutfu mahsusu olmak üzere telakki edilir. Bununla beraber, vücut sağlığının temini zımnında maddî ve manevî bazı sebepler, çareler de mevcut bulunduğu dermeyan edilmektedir. Aptest almak, namaz kılmak, oruç tutmak, besmelesiz yere basmamak, dua etmek, sabah erken kalkıp bildiği kadar kuran okumak, hayırsız ve uğursuz günlerde iş yapmamak, lazımgelen muskaları (mavi boncuk, üzerlik v. s. yi havi) nazarlık taşımak, cin, peri ve sihirbazlardan tevakki etmek sıhhatin manevî sebeplerini teşkil eder.

Halk arasında (işleyen saban ışıldar) darbımeseli sıhhatle münasebete konulmaktadır. Binaenaleyh, vücudun sıhatte olması için de iyi yenilip içilmesi, sabah erken kalkılması ve süt, yumurta gibi mugaddî şeyler yenmesi, vücudun üşütülmemesi, temiz giyinilmesi de maddî sebep ve çareler meyanında sayılmaktadır.

II

UĞURSUZLUK HAKKINDA

Akşam ezanından sonra süt, yoğurt, sirke, ateş, tuz, turşu, ekmek mayası, kalbur ve hatta hamur suyu gibi şeyler verilmekten çekinilir. Eğer verilirse acı ve ekşinin o ev için keder getireceği, turşu ve şirkenin mütebakî kısmının bozulacağı[1], süt ve yoğurdun verilmesile de ineğin memelerine bir hastalık arız olacağı ve binnetice sütünün kesileceği itikadı mevcuttur.

Şukadar ki, herhangi bir mecburiyet karşısında mesela, bir hasta için süt veya yoğurt verilmek icap ederse, o zaman sütün veya yoğurdun üstüne kömür parçası veya çörekotu konulur.

Cuma günleri çalışmaktan tevakki olunur. Zira bu gün müminler bayramı telakki edilmektedir. Bilhassa köylüler bu gün çalışmaz,

[1] Bir insanın erkek kadın apdestsiz halile turşu, sirke, tuzlu balık gibi şeyleri, mevzu bulduğu kaptan almasile mezkûr mevadın bozulacağına itikat edilir. Bu sebepten cünüp bir adama bu gibi mevadı bulunduğu kaptan aldırmazlar.

nekadar kat'î bir mecburiyet görürse görsün hiç bir köylü çift sürmez, sürererse yakın bir felaketin muhakkak olduğuna kanidirler.

Salı günü, umumiyetle meş'um ve aksatıcı bir gün addolunur. O gün yola çıkılmaz, tırnak kesilmez, daha doğrusu umumiyetle bir işe başlamak istenilmez, o gün yola çıkanın küçük, büyük bir tehlike karşısında kalacağına itikat edilir. Halk, salı günü tırnak kesmenin ömür kısalığına, fakre bir vesile teşkil edeceğine kanidirler. Kezalık (salı sallanır) diye mesela çift sürmek, dikiş dikmek, bir ev inşasına başlamak ve saire gibi diğer muhtelif sahalar üzerindeki işlerin tutulmasında da o işin yarım kalacağı itikadı mevcuttur.

Çarşamba gecesi iplik bükülmez. Bükülürse (çarşamba karısı) gelir, bükülmüş ipliği yakar, kadını korkuturmuş. Şayet bükülmek zarureti hasıl olursa bu taktirde bükülen iplikten bir parça ateşte yakılmak lazımmış. Bu tütsü çarşamba karısının gelmesine mani olurmuş.

Ayancık taraflarında salıdan maada (cumartesi, pazar, perşembe) haricinde Boyabatta da pazar günü tırnak kesilmez.

Bazı hayvanların, ezcümle baykuşun ötüşü, tilki, köpeğin uluması felaket ve şeameti daî addolunur. Bir evin damı veya bacası üzerinde baykuş öterse yakın bir atide o evde bir ölü veya acının zuhur edeceği endişesi başlar. Baykuşa Gerze taraflarında(kulukuluk), Ayancık taraflarında da (kılağuz kuşu) adını verirler.

Baykuş ötüşü şu şekılde izah edilmektedir. Baykuş, canalıcı melaiklerin gelip gitmesinden feryat ederek akibeti (kendi lisanile) bildirmek istermiş. Binaenaleyh, halk bu kuşun mezkûr canalıcı melaikeleri gördüğüne itikat eder.

Köpek ve tilkinin uluması da o civardan ölü çıkacağına, yangın ve zelzele gibi afetlerin vukuuna bir işaret telakki edilir.

M. Şakir

 BEKTAŞİ ŞİIRLERİ

— 1 —

Başın eğen erenlere
Gerçeklerin demine hu
Yolunda can verenlere
Gerçeklerin demine hu.

Gel dahil ol kendini bil
Gönlündeki evhamı sil
Kalıp kıyafetle değil
Gerçeklerin demine hu.

Münkirlere uyma sakın
Tanetse de duyma sakın
Hiç yanına koyma sakın
Gerçeklerin demine hu.

Suyi tevellada bulun
Hakka varır anda yolun
Âlem olur cümle kulun
Gerçeklerin demine hu.

Ger sende varsa iştiyak
Vicdan pazarlığına bak
Gayet sever doğruyu hak
Gerçeklerin demine hu.

Dünya benim zanneyleme
Yarını bu gün peyleme
Naehle hakkı söyleme
Gerçeklerin demine hu.

Bu yolda uşşakım diyen
Olur giriftarı mihen
Hoştur nasibin gizliyen
Gerçeklerin demine hu.

Canana durma âşık ol
Ol aşkla bağrı yanık ol
Ahtında sabit sadık ol
Gerçeklerin demine hu.

Kim ki severse Hayderi
Görmez azabı mahşeri
Gûşet bunu ey Kemterî
Gerçeklerin demine hu.

— 2 —

Mutemedin sensin ebet
Aman erenlerim medet
Eyleme bu bendeni ret
Aman erenlerim medet.

Ağlıya ağlıya gözüm
Dergehine sürem yüzüm
Eyle kerem haktır özüm
Aman erenlerim medet.

Er beni babı devlete
Düştü gönül meveddete
Dayanamam bu hasrete
Aman erenlerim medet.

Tut elini hakka götür
Hacetini cümle yetür
Sinem ola nur ile pür
Aman erenlerim medet.

Çek beni kurbiyyetine
Sayegehi devletine
Âliaba hürmetine
Aman erenlerim medet.

Yandı fırakınla tenim
Halime rahmeyle benim
Gayrı kapuyu neyleyim
Aman erenlerim medet.

Kapı Muhammet kapısı
Zatı hüdanın yapısı
Hayder o babın ulusu
Aman erenlerim medet.

Derdi dilim oldu füzun
Badei lutfun bana sun
Lutfunu gözler bu kulun
Aman erenlerim medet.

Al beni bezmi vahdete
Erişeyim çu vuslata
Düşmiyeyim sefalete
Aman erenlerim medet.

Himmetini eyle nasip
Kemterî'ye vaktı karip
Koyma yabanda garip
Aman erenlerim medet.

— 3 —

Açtı hak bağında Muhammet gülü
O bağın bülbülü Ali'min kulu
Erenler serveri açtı bu yolu
Pirim hükâr Hacı Bektaşı Veli.

Kıldan ince tığdan keskin yolumuz
Yazın, kışın açar solmaz gülümüz
Katarımız hakka çeker ulumuz
Pirim hünkâr Hacı Bektaşı Veli.

Âşık üryan püryan girer meydana
Geçer başü candan gelür kurbana
Eriştiren derdi dili dermana
Pirim hünkâr Hacı Bektaşı Veli

Okurlar gûşuna aşkın kitabın
Yakarlar ateşe kibrü hicabın
Açan âşıklara selâmet babın
Pirim hünkâr Hacı Bektaşı Veli

İkilik perdesi kalkar aradan
Birlikte olanı sever yaratan
Gösteren dizarı ağü karadan
Pirim hünkâr Hacı Bektaşı Veli

Kıblemiz ebruyü Aliabadır
Mezhebimiz Cafer lutfü hüdadır
Cümleye eyvallah sama sefadır
Pirim hünkâr Hacı Bektaşı Veli

Kemterî baş koydum hâki niyaza
Durdum Allah için anda namaza
Sıtk ile sarıldım o çaresaza
Pirim hünkâr Hacı Bektaşı Veli.

— 4 —

Muhammet Aliye âşık olanlar
Alur gelür canın kurban eder hu
Aşkın şarabından nasip alanlar
Mürşit huzurunda peyman eder hu.

Pervaneveş yanar şem'i cemale
Derununda erer aşkı kemale
Eren kemaline düşmez zevale
Güneş gibi yüzü lem'an eder hu.

Mansur olup çeker özünü dara
Yüzün gözün sürer deri hünkâra
İnkârı bırakur gelür ikrara
Özünü kurtarır insan eder hu.

Kesseler başını dönmez geruya
Erenler sırrını demez aduya
Mümin olan geçer ta ileruya
Yalancı dünyayı seyran eder hu.

Sırat köprüsünden yel gibi geçer
Kana kana kevser şaraben içer
İdris nebi ana hulleler biçer.
Derviş ana derler iman eder hu.

İnsan olan buna inanmalıdır
Küfrü terketmeğe dayanmalıdır
İnanmayan duzehte yanmalıdır
Mamur iken özün viran eder hu.

Gelen ey Kemterî aşkın yoluna
Hune düşüp bakmaz sağü soluna
Allah kerem eyler böyle kuluna
Sel olmadan anı umman eder hu.

Aliye Muazzez

KEMAL ÜMMÎ HAKKINDA

Kemal ümmî, halveti şeyhlerindendir. Türbesi Bolunun Sazak nahiyesine bağlı Tekke köyündedir. Bolulular Kemal ümmîyi evliya tanır ve kerametlerine inanırlar.

Geçen sene (1932) Temmuz ayı içerisinde Boluda bulunduğum sırada cıvar köyleri tanıyan bir arkadaşım beni yaylalara götürdü. Gayet tabiî bir yaşayış tarzı olan yayla hayatile alakadar olurken bir gün fevkalade hazırlıklar yapıldığını gördüm, sebebini sordum, Kemal ümmînin ziyaret edileceğini ve bunun için hazırlanıldığını öğrendim. Evvelce bir çok kerametlerini işittiğim Kemal ümmînin türbesini görmek için ziyaret günü ben de halk arasına katıldım. Dört beş saat süren yolculuk esnasında Kemal ümmî hakkında halktan öğrenebildiklerimi aşağıya yazıyorum :

1 — Her sene temmuz ayı içerisinde Kemal ümmînin türbesi ziyaret edilir. Bu, eskiden, atalardan kalma bir âdettir.

2 — Kemal ümmînin türbesinde bir taş vardır ki bu baca içerisinde ve havada asılı durur ve hiç düşmez. Kemal ümmî, tekkesini kurarken bu taşı elile oraya koymuş ve « Dur ya mübarek » demiş, taş ta bu suretle kalmış, her hangi bir tesir asırlardanberi taşın vaziyetini bozamamıştır.

3 — Kemal ümmî Boluda Sarı müderis isminde bir âlimle tanışmış ve ona bir çok kerametler göstermiş. Bunun üzerine bu cıvarda pek zengin olan ve mühim araziya sahip bulunan bu âlim arazisinin bir kısmını Kemal ümmîye vermiş. Bu topraklar hâlâ Kemal ümmî vakfındanmış.

dişah da Boluya bir tatar gönderek onu sarayına çağırtmış. Tatar Boluya gelmiş ve şeyh efendiyi bularak Orhanın emrini söylemiş. Kemal ümmî :

— Padişah kim ki ben onun ayağına varayım. Derdi olan dermanını arar, yürü var efendine öyle söyle demiş ve tatarı geri gönder-

Kemal ümminin medfenini ihtiva eden Bolunun tekke köyünden bir manzara

4 — Kemal ümmî her türlü derde ilaç bulabiliyormuş ve nefesi her hastalığa deva imiş. Bu şöhreti zamanın padişahı Orhanın sarayına kadar yayılmış, Orhan da o sıralarda Şiripençe hastalığından muztaripmiş ve derdine hiç bir hekim ilaç bulamamış. Nihayet Kemal ümmîyi sağlık vermişler. Pa-

miş. Saraya dönen tatar vakayı anlatmış. Buna fevkalade hiddetlenen padişah iki kolbaşıya Kemal ümmîyi zorla getirmelerini emretmiş. Kol başılar Boluya, Sazak nahiyesine gelmişler ve köşesinde ibadetle meşgulken Kemal ümmîyi yaka paça kaldırmışlar ve yola koyulmuşlar. Önlerine çıkan bir

gölden Kamal ümmî aptest almak için müsaade istemiş ve gölün kenarına yaklaşarak yanında getirdiği postunu suyun üstüne atmış, kendisi de yürüyerek postunun üstüne oturmuş ve namazını kılmağa başlamış. Onun suda batmadığını gören kolbaşılar erdiğini anlamış ve kendisine yaptıkları eziyetlere acına acına saraya dönmüşler. Vukuu hali dinliyen Orhan: «Anlaşıldı, yol bize göründü, haydi çadırları hazırlayın » emrini vermiş ve yanlarına adamlarını alarak yola çıkmış. Fakat yolda padişahın kalbine şüphe kurdu girmiş, Kemal ümmînin kerametini bir denemek istemiş. Tekkeye yakın kaldıkları zaman adamlarını bir tabuda koymuş ve cenazesi olduğunu, onun için şeyhin gelmesini teklif için bir adam göndermiş. Adam tekkeye gelmiş ve efendisinin emrini söylemiş. Peki cevabını alarak geri dönmüş. Kemal ümmîye padişahın geleceği malum olduğu için etrafındaki halka bunu haber vermiş ve padişahın altın serpeceğini, fakat bunları kimsenin almamasını tembih etmiş ve yolda çadırlarını kurmuş olan padişahın yanına gitmiş. Tabudun başına geçmiş ve sultana hitaben :

— Bu namazı ölü niyetine mi, yoksa diri niyetine mi kılalım demiş. Padişah da ölü niyetine kılmasını emretmiş. Kemal ümmî namazı kıldırmış ve kaldırmalarını söylemiş. Bu sırada tabudu açan padişahın adamları, içinde yatanın hakikaten ölü olduğunu görmüşler ve şeyhin ayağına kapanmışlar, padişah da etekterine sarılmış, affe dilemiş. Kafile köye girerken Orhan hakikaten para serpmiş. Kemal ümmînin sözünü unutan köylü altınları kapışmağa başlamış. Şeyh bunu görünce fevkalade üzülmüş ve köylüye: « Fakırlikten kurtulmayın, dilencilik kapınızdan eksik olmasın » diye beddua etmiş.[1] Şu sebeple de köy şimdiye kadar fakir kalmış, dilencilikten kurtulamamıştır.

Tekkeye gelen kafile orada çadırlarını kurmuş. Kemal ümmî ile padişah halvet olmuşlar ve bir haylı sohbette bulunmuşlar. Şeyh padişahın şiripençesine ilaç yapmış ve nefes etmiş ve Allahın inayetile hastalık iyileşmiş. Bir kaç gün sonra Orhan yerine dönmüş, Kemal ümmî de inzivasına çekilmiş. [2]

5 — Tekkeler kapatıldıktan sonra da ziyaret günlerinde Kemal ümmînin türbesinin kapsı kendi kedine açılır ve akşama kadar kapanmazmış.

* * *

[1] Şu beddua efsanesi bu köyde dilenciliği meşru yapmış gibidir. Ramazan ayında ve bayramlarda buradan dağılan dilenciler diğer köylere ve Bolu içerisine gelirler. Bunlara niçin dilendiklerini sorarsanız kendilerinin beddua aldıklarını söylerler.

[2] Bolu salnamesi Sultan Muradın Boluya geldiği zaman Kemal ümmîyi ziyaret ettiğini yazmaktatır. Halkın dilinde dolaşan, Orhanın ziyareti keyfiyetinin nereden çıktığı da ayrıca tetkika değer.

Şu ve bu şekildeki inanış anlatmaları arasında ve yüzlerce köylü ile Tekke köyüne yaklaştık, burası taşlık ve çok arızalı, hakikaten fakır bir köydü.

Köye girerken dilekleri ve adakları için kurban getirenlerin köyün methalinde kurbanlarını kesmeleri icap ediyormuş. Böyle bir kurban kesilme merasiminde bulundum. Kurban kesen adam, hayvana bıçağı sürdüğü dakikada etrafının bir sürü yağmacılarla dolduğunu ve ortadaki hayvandan bir zerre bile kalmadığını ve kapışılan parçalardan her birinin hemen bir kişinin koynuna girdiğini gördüm. Kurban kesildikten sonra ziyaretçiler binek hayvanlarını orada eskidenberi tanıdıkları dostlarına bağlar ve bir parça söz ve sohbetten sonra aptestini alarak türbe ve tekkenin bulunduğu yere gelir. Burası birmeydan ortasında etrafı duvarla çevrilmiş iki daireden ibarettir.

Bolunun Tekke köyünde Kemal ümmînin metfeni

Dairelerin biri Kemal ümmînin türbesi, diğeri de tekkedir ki şimdi cami olarak kullanılmaktadır. İşte bu meydan mahşerî bir kalabalıkle dolar ve o ufacık yerde pazar kurulur ve hemen hemen meyva alım satımı yapılır.

Cuma namazına kadar vakıt söz ve sohbetle geçer. Bu meyanda yine Kemal ümmînin kerametleri anlatılır. Cuma namazı kılındıktan sonra sakalı şerif çıkartılır. İlahilerle camiye getirilir ve ziyaretçiler öperler. Yeni adaklar yapılır, dua edilir ve ahali dağılır.

Ali Vâhit

BEKTAŞİ NEFESLERİ

Güfteler ve besteler, Konservatuvar neşriyatından, İstanbul 1933, iki cüz, 102 sahife

İstanbul Konservatuvarı, millî musikimize ait vesikalar neşrine on yıldanberi devam ediyor. Şimdiye kadar klasik musikimizin şaheserlerinden sayılan iki yüze yakın parça ayrı, ayrı neşrolunduğu gibi, Anadoluda hususî bir itina ile yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen halk türküleri güfte ve besteleri de on beş defter halinde çıkarılmıştır.

Bektaşî nefeslari, işte bu muntazam ve kıymetli neşriyat silsilesinin son halkalarını teşkil ediyor.

Nefesler Rauf Yekta beyin kıymetli bir mukaddemesile başlamaktadır. Burada Rauf Yekta bey nefes ve ilâhi hakkında malumat verdikten sonra eserin ne büyük müşküller yenilerek nasıl bir azim ve gayretle meydana getirildiğini anlatmaktadır. Bundan başka eserin teşkilatı ve mahiyeti de mukaddemede izah olunarak Türk musıki tarihinin klasik vesikalarının neşrine devam olunacağı da müjdelenmektedir.

Neşrolunan nefeslerin güfte ve besteleri Ali Rıfat, Rauf Yekta, Zekâizade Ahmet ve Doktor Suphi beyler gibi eski musikimizin ustatlarından mürekkep konservatuar tasnif heyetince tesbit edilmiş olup ellişer sahifelik iki kitap halindedir.

Biri kırk dört, diğeri kırk üç ki ceman seksen yedi nefesin güfte ve bestelerini ve bunların sahipleri hakkında kısa malumatı ihtiva eden bu eserlerde nefesleri bulunanlar, Samih Rifat, Edip Harabî, Pir Sultan Abdal, Sersem Abdal, Hasan dede, Hataî, Dertli, Güncî, Kaygusuz Abdal, Rıza, Mehmet Ali Hilmi Dede, Fuzulî, Yunus Emre, Muhittin, Veli Baba, Derviş Tevfik, Kul Nesimî, Sefil Abdal, İbrahim Baba, Zikrî Baba, Ahmet, Gaybî, Münir Baba, Eşref, Türabi, Perişan Baba, Esat, Hacı Bayram, Ali Dede, Kâzım, Yesarî Baba, Asım, Hayrî, Kul Himmet, Nutkî, Miratî, Mihrabî, Şemsî Baba, Erzurumlu Emrah, Kenzî gibi yeni eski muhtelif devirlerde yaşamış ve millî edebiyatımıza hizmetlerile tanınmış şairlerdir. Bunlar arasında bektaşilikle hemen hiç alakası bulunmıyanlar da varsada, bunların eserleri, sırf nefes tarzında bestelenerek bir zamanlar bektaşi tekkelerinde okunmuş olmaları itibarile alınmıştır. Herkesin az çok bildiği veçhile, bektaşi nefesleri, bektaşi itikatlarını büyük bir sadelik içinde, pek açık ve her halde çok samimî bir tarzda ifade eden şiirlerdir. Daima bir esrar perdesi arkasında kalmağı tercih ederek diğer tarikatların hilâfına, ayinlerini yabancı gözlerden saklıyan bektaşi tarikati halk arasın-

da ancak bu nefesler vasıtasile yayılmış, bektaşiliğin dışında kalanlar onu bu nefesler vasıtasile tanımıştır. Bektaşılık için bu kadar mühim ve kuvvetli hizmetler yapan bektaşi nefesleri, son zamanlarda tarikatın inhilale yüz tutması, büyük Türk inkılabından sonra da, büsbütün ilgası dolayısile unutulmağa mahkûm kalmıştı. Halbuki bunların ortadan kalkması, millî zevkımizin ve millî edebiyatımızın bir zamanlar takip ettiği istikamet hakkında tetkikat yapmağı güçleştirecek mahiyettedir.

Bunun için, bir taraftan aziz arkadaşımız Sadettin Nüzhet bey tarafından kısmen olsun derlenen bektaşi şiirleri Maarif Vekâletince bastırıldığı gibi, diğer taraftan bektaşi şairlerinden bir kaçına dair muhtelif monoğrafiler neşrolunmuş, bu suretle son devirlere kadar muhafaza edilmiş olan bektaşi edebiyatı mahsullerinin bundan sonra kaybolup gitmemesine çalışılmıştır. Bektaşi nefesleri güfte ve bestelerini neşrederek İstanbul konservatuvarının da bu mesaiye kendi sahasında iştıraki, millî musıki tarihimiz için olduğu kadar, millî edebiyat tarihimiz için de faydalı ve kıymetlidir. Bu güzel yolda yürümesini dilerken Konservatuvarı tebrik ve şükrana layık bulduğumuzu da söylemeden geçmek istemiyoruz.

Mehmet Halit

ARAÇ NOTLARI

Aslan Araçlı olan Maliye Müfettişi Hakkı Kâmil Bey Araç kazasının Moso, Okçular, Kışla, Geley köylerinde dolaşırken mevluttan sonra şerbet ilâhisi namile türkçe ilâhiler söylendiğine şahit olmuş ve bir kaç kıta not eylemiştir.

Şu dağları bağ etseler
Etrafını yol etseler
Şerbetimiz bol (bal) etseler
Mevludun mubarek olsun.

Mevluttur mevludun hası
Silinir kalplerin pası
Doldurda gel koca tası
Mevludun mubarek olsun.

Şerbet gelir bakır bakır
Taslar gelir takır takır
Dön dolaşta bize getır
Mevludun mubarek olsun.

Aracın İğdır nahiyesinin Okcular köyünün hatibı Selım ve Kışla köyü sakınlerinden molla Ahmet efendilerden bu ilâhinin alttarafını ve buna benzer mevlut ve şerbet ilâhıleri öğrenmek mümkündür.

Aynı zat bu köylerde dolaşırken aşar hakkında yapılmış şu türküyü işitmış ve zaptetmiştir:

Bartın yollarında zencirli kuyu
İçilmez kuyunun yosunlu suyu
Değişmiş Allahım devletin huyu

Giderin giderin Bartın görünmez
Şişti bacaklarım yollar yürünmez.

ANADOBULUDA DERLENMİŞ KELİMELER

A. Iğdır kelimeleri

Tumaç	:	Sahtiyan
Gön:	:	Kösele
Çakır	:	Şarap
Kişmiş	:	Kuru üzüm
Zey	:	Şap
Kızıl	:	Altın
Çörek	:	Ekmek
İstat	:	Kara büber
Sarı kök	:	Zerde

Öküzlerim yorgunluktan yatıyor
Dostla düşman hangimize bakıyor
Yavrucuğum sütüm gelmiş akıyor

Giderin giderin Bartın görünmez
Şişti bacaklarım yollar yürünmez.

. . . .

Anaların göz yaşları dinmez mi
Sultan Neşat halimizi bilmez mi

Giderin giderin Bartın görümez
Şişti bacaklarım yollar yürünmez.

Kaç senedir şu aç gözlü devlette
Bir gömlecik bıraktı mı millette
Aşk ağlatır dert söyletir elbette

Giderin giderin Bartın görünmez
Şişti bacaklarım yollar yurunmez.

Bu türkü harbi umumide Araçtan Bartına öşür götüren ve memedeki çocuğunu köyünde bırakarak sürüye katılan bir kadın tarafından söylenmiştir ki bu kadın henüz sağdır. Aracın Moso köyündedir.

Bu türkü yukardaki kıtalardan ibaret değildir. Bu kıtalar kadar nefis otuz kırk kıtadan mürekkeptir. Nakılin hatırında bu kadar kalmıştır.

A. İsmet

Mihek	:	Karanfil
Hel	:	Kakule
Çekme	:	Potin
Şalvar	:	Pantalon
Paıtar	:	Elbise
Ata	:	Baba
Bibi	:	Hala
Dal	:	Arka
Kabak	:	Ön
Çiğin	:	Omuz
Dustah	:	Mahbus
Oğur	:	Hırsız
Kokum	:	Hısım
Yezne	:	Enişte
Bülücük	:	Fasulye
Pul	:	Para
Çıt	:	Basma
Yaylık	:	Mendil
Tuman	:	Don
Geç	:	Kireç
Ehek	:	Alçı
Günluk	:	Şemsiye
Başkap	:	Yemek kabı
Cilo	:	Gem
Er	:	Zevç
Damdıra	:	Davul
Sınık	:	Kırık
Sınıkçı	:	Kırıkçı
Sındırmak	:	Kırmak
Senek	:	Desti
Konaklık	:	Ziyafet
Atak	:	Oda
Köhne	:	Bayat
Albalı	:	Vişne
Kelbi	:	Yüksek
Kaleme	:	Kavak ağacı
Pazı	:	Pancar

Kelem	:	Lahana
Açar	:	Anahtar
Düğü	:	Pirinç
Dingi	:	Fidan
Kabal	:	Def
Kırmızı patlıcan	:	Domates
Toy	:	Düğün
Püste	:	Çam fıstığı
Cıtka	:	Başa dizilen altın
Dimdik	:	Gaga
Noğul	:	Şekerleme
Araşk	:	Tepelik
Kafkay	:	Kafkasya
Ayran	:	Gelin
Doyran	:	Ayran

B. Konya kelimeleri

Kayıt	:	Kış hazırlığı
Kendiz	:	Çorap şişi
Punt	:	Fırsat
Meleksi	:	Hamur bezi
Münüyet	:	Hamur koymağa mahsus çukur tahta
Mezgeldek	:	Eti yenilen bir nevi kuş
Becen	:	Bağ çubuğu dikilen çukur
Yaraş	:	Hizmetçi
Suyakaçan	:	Tatar çorbası
Tartala	:	Yemiş
Ayamak	:	Korumak
Dulup	:	Pamuk
Sarpın	:	Buğday ambarı
Andaçlık	:	Unutmazlık
Cezir	:	Havuç
Bödük	:	»
Keşir	:	»
Gelin parmağı	:	»
Debiz	:	Suya doymıyan toprak
Talvar	:	Çardak
Kelemiy	:	Yeni sürülen toprak
Keli	:	Aşı için alınan filiz
Yüğrük	:	Yılancık hastalığı

C. Konya Aksarayında kullanılan kelimeler

Kereviz	:	Maydanoz
Kömpür	:	Patates
Kelik	:	Eski ayakkabı
Helik	:	Ufak tas
Korak	:	Ağaç mandallı kapı
Yuvak	:	Damların üzerindeki taş
Çorak	:	Damların üzerine atılan tozlu toprak
Çelin	:	Düz damların saçakları
Çörten	:	Dam oluğu
Boduh	:	Manda yavrusu
Mil	:	Çorap şişi
Billur	:	Su bardağı
Telis	:	Kenevirden çuval
Helke	:	Kova
Kön	:	Gübre
Zibil	:	Çöp
Kayısı	:	Zerdali
Tokal oğlu	:	Kayısı
Açlık	:	Kaynamamış buğdaydan yapılan bulgur
Gümüş düyü	:	Kırık bulgur
Düyü	:	Çok kırıklı bulgur
Duran	:	Toprak yayık
Sekte	:	Toprak yayığın altındaki tahta
Cürük	:	Civciv
Mısırgan	:	Hindi
Amca	:	Bağ kütüğü
Kalem	:	Bağ çubuğu

Sındı	:	Makas
Fıska	:	Arpacık sovanı
Şapşak	:	Toprak maşrapa
Satlıcan	:	Zatürree
Famis	:	Fener
Çıra	:	Lamba
İsgele	:	Lamba iskemlesi
Firengi	:	Kilit
Kiremit	:	Tuğla
Tuğla	:	Kiremit
Baca	:	Pencere
Harım	:	Etrafı duvarlı bahçe
Tülek	:	İnce halıya müşabih seccade
Hereni	:	Küçük kazan
Palayış	:	Süzgeç
Karın	:	İşkembe
Kıç	:	Bacak
Dal	:	Sırt
Döş	:	Göğüs
Kursak	:	Mide
Divlek	:	Kavun
Dölek	:	Doğru, tamam
Şemik	:	Aşık kemiği
Kerme	:	Yakılacak tezek
Dendele	:	Tepe, kafanın üstü
Kişilik	:	Arada sırada giyilen temiz elbise
İrişgilik	:	Sucuk
Sızgıt	:	Kavrulmuş kıyma
Tuturak	:	Ateş
Se	:	Şap
Zeyrek	:	Keten tohumu
Borcak	:	Ocak tutuşturmağa mahsus ot, çalı
Kayganak	:	Çobanların giydikleri kebe
Fişgen	:	Sümüklü böcek
Delice	:	Atmaca
Köşger	:	Ayakkabı tamircisi
Aptal	:	Çingene
Ervah	:	Mezarlık
Çalmak	:	Sürmek
Cıvık	:	Sulu
Ferik	:	Pılıç
Metel	:	Masal
Alaçık	:	Bostan beklemeğe mahsus kulübe
İlbidir	:	Eski elbise
Gömük	:	Yumuşak çamur
Gölek	:	Durgun su
Köme	:	Yüksek yer
Yazı	:	Kır
Boyma	:	Boyu uzun
Filke	:	Musluk
Musluk	:	Musluk taşı
Yağlık	:	Mendil
Azmak	:	Kaybolmak (canlı şeyler hakkında)
Yitirmek	:	Kaybolmak (cansız şeyler hakkında
Perde	:	Tavan
Sakranma	:	Söylenme, sus
Gama	:	Odun yongası
Abov	:	Hayret nidası
Kızıl	:	Tembel
Ebe	:	Nine
Nine	:	Üvey anne
Ama	:	Hala, babamın kız kardeşi
İçlik	:	gömlek
Köynek	:	İç Gömlek
Saku	:	Ceket
Neçare	:	Kadınların giydikleri kısa hırka
Cebeci	:	Altı okka su alan toprak kap
Gözer	:	Büyük delikli kalbur.
Anadut	:	Üç çatallı diren

Çağ	:	Bulaşık çukuru
Enik	:	Köpek yavrusu
Erinmek	:	Üşenmek
Merav	:	Su memuru
İlik	:	Düğme
Belik	:	Örülmüş uzun saç
İletmek	:	Götürmek
Soko	:	Taş dibek
Sokum	:	Yemek lokması
Konak		Hükûmet dairesi
Hayat	:	Evlerin avlusu
Buhari	:	Ocak bacası
İlaşe	:	Ayıp
Acer	:	Yeni
Delme	:	Yelek
Dottiri	:	Kadınlara mahsus şalvar
Beyikli	:	Kadınlara mahsus-şalvarın bir başka nevi
Tor	:	Bilelezik
Top	:	Hamam sileceği
Çanramak	:	Sıvamak
Dönemiş	:	Durulmuş
Dolda	:	Kuytu
Çeki	:	Yemeni
Kelikçi	:	Davetçı
Karmık	:	Çengel
Çatal	;	Ufak küp
Daraba	:	Kepenk

D. Silivri Kelimeleri

Anınk	:	Tarla sınırlarında işlemiyen yer
Mısmıl	:	Temiz, güzel, yer
Aynaşma	:	Musallat olma
Yoku	:	Bulaşık
Belek	:	Kundak
Şoruldak	:	Şelale
Sıpıtmak	:	Atmak

GAZİANTEPTE HALK İLAÇLARI

1 — İshâl için hamamda sıcak kara taşa veya çirkefe oturulur, sinameki içirilir, ekşi somak suyu kaynatılarak buna doğranan ekmek hastaya yedirilir.

2 — Gece yanığı çıra çevirerek tedavi edilir. İdare denilen çırayı yakarlar, hastanın başının üstünde üç defa dolaştırırlar. Sonra hazırlanan bir merhem yaranın üzerine sürülür. Gaziantepte bütün merhemlere «Em» derler.

3 — Baş ağrısı kurşun dökmek suretile tedavi edilir. Kurşun dökmek şöyledir : Bir mıktar kurşun, madenî bir kepçe içinde eritilir. Sonra bir kalbur içerisine makas, kâğıt, ekmek, tuz, özerlik ve bir de kuruş, bir tek papuç, bir ayna parçası konur. Bu kalbur hastanın başının üstünde tutulur. Kalburun üzerinde ayrıca su dolu bir tas da vardır. Kepçede eriyen kurşunu su dolu tasa dökerler. Bu

Ümük	:	Gırtlak
Sekir	:	Hayvanların bacaklarındaki beyazlık
Mızı	:	Pişmeyen et
Alık	:	İnmeli adam
Dileşmet	:	İnat etmek
Pitirca	:	Bir nevi kırmızı dağ çiçeği
Akça bardak	:	Kardelen çiçeği
Futuştu	:	Turşu
Alaf	:	Ayva yaprağı

***

ameliye üç defa tekrar edildikten sonra kurşun dökülen su üç yol ağzına serpilir. Fakat suyu serpen adamın dönüşte arkasına bakmaması şarttır. Ekmeği bir duvar dibine sokarlar, üzerlik ile tuzu da ateşe atarlar. Kurşun dökülen sudan hastanın yüreğinin üzerine, alnına, avuçlarının içine, ayaklarının altına, beline sürerler. Bu sudan bir yudum da hastaya içirirler, evin içine de bir parça serpilir.

4 — Kızdırma tedavisi şöyledir : Bir kadın çarşafını başına alır. Hiç ses çıkarmadan yedi evin kapısını çalıp içeri girerek avucunu açar. Ev sahipleri işi anlıyarak kadına birer parça un verirler. Bu yedi kapıdan toplanan undan hamur yapılır. Hamurun ortası çukurlanıp buraya bir mıktar zeytin yağı konulur. Sonra bir de fitil yapılıp zeytin yağının içine yerleştirilir. Bu suretle hazırlanan kandili gece dört yolun ortası olan bir yerde yakarlar. Buna « kızdırma çırası » derler.

5 — Şiş için, kepek veya semiz otunu sirke ile kaynatarak bulamaç yaparlar. Bu bulamacı şiş olan yere bağlarlar. Yahut şiş yeri çizdirirler.

6 — Korkunun tesirini gidermek için kırk bir sümüklü böcek toplarlar. Bunları bir kaba koyarak üstüne şeker ekerler. Bir gece bunu kendi haline bırakırlar. Sabaha kadar hasıl olan suyu bir tülbentten süzerek sabahlayin ayağı yere basmadan aç karnına hastaya içirirler.

7 — Korkuyu tesirsiz bırakmanın bir çaresi de şudur: Baş parmak korkanın ağzına sokulur, üst damağı yukarıya doğru kaldırılır.

8 — Korkan kimseyi korkudan yirmi dört saat geçmeden soğuk su ile yıkamak ta korku ilaçlarındandır.

9 — Korkan bir kimseye unlu su, yahut erimiş sade yağ içirilirse korku tesirsiz kalır.

10 — Öksürük için hatmi suyu, yahut şıkık denilen gelincik çiçeği suyu içirilir. « Enlik emi » denilen bir em şimdi bu hususta herkes tarafından kullanılmaktadır.

11 — Boğmaca öksürüğüne tutulanı öksürük deliği denilen bir delikten geçirirler, kaledeki türbeye çıkarırlar.

12 — Adi ve boğmaca öksürükleri için, keten tohumu dövülüp bir tülbendin içine konarak tencerede kaynatılır, sonra suyunun içine şeker atılır, bu su hastaya içirilir.

13 — Yürüyemiyen çocukları yürütmek için tartısız çörek otu alınır, yirmi beş dirhem zeytin yağıle kaynatılır, hasıl olan lapa yatarken çocuğun dizlerine, topuklarına, kasıklarına konup bağlanır. Şeyh camiinde cuma selası verilirken çocuk iki kolundan tutulup yedi adım yürütülür ve bu ameliye üç defa tekrarlanır.

14 — Konuşamıyan çocuklar

Şeyh camiine götürülür. Bu camiin minaresinin anahtarı çocuğun ağzına sokulup döndürülür. Fakat bu ameliye anahtar minare kapısına sokulmadan evvel yapılmış olmak şarttır.

15 — Korkudan ağzı eğilen kimseyi şeyh ocağına götürürler, ağzına papuç tabanı çarptırırlar. Şeyh ocağı şeyh camii arkasında bir yerdir.

16 — Göz ağrısı souk boyalı ot denen bir nevi ilaçla tedavi edilir. Gözü ağrıyan çocuklar gözlerinin etrafındaki mos mor bir boya tabakasile diğer çocuklar arasında derhal belli olurlar.

17 — Kırk basmasının tedavisi için, kurt kafasının üstüne kırk bardak su dökerlar, bu su ile çocuğu ve anasını yıkarlar. Çocuk yıkanırken kurt kafası çocuğun başı üzerinde tutulur, su bunun üzerinden dökülür, anasını da böyle çimdirirler, çocuğu hamamın kazanına baktırırlar, damdan atarlar.

18 — Kulak ağrısı çocuklarda çok görülür. Kulağı ağrıyan çocuğun kulağına kulak demezler, « eşiden » derler, kulak denirse gûya hastalık artarmış. Kulak ağrısını tedavi için sedef çiçeği veya ıtır yaprağını kulağın deliğine koyarlar, yahut sigara içerken dumanını kulağın deliğine üflerler.

19 — Çıbanları tedavi için sidiğe is katıp çıbanın üzerine sürerler.

Şakir Sabri

DİDON HİLESİ
MASALINA DAİR [1]

Yazan : Profesör W.W.Barthold

«Didon Kurnazlığı» denilen (bir öküz derisi büyüklüğünde arazi istenilip, sonra deri kesilerek parçalarile bir geniş sahanın çevrilmesi) masal mevzuuna dair Akademi âzası müteveffa V. F. Miller tarafından «Kültür ve tarihin tenvirinde cibanşümul bir masal» unvanile 1893 senesinde bir tetkik neşrolunmuştu. [2] Masalın menşei ve ilk karakteri hakkında Millerin serdettiği fikirleri oldukça esaslı addedebiliriz. Bununla beraber bu mevzuun intişar yolları hâlâ izah edilememiştir. Miller bu masalın muhtelif rivayetlerini birer birer sayarken Afrika [3], Hindistan ve Avrupa kıtalarını zikrediyor; gerek orta ve gerek garbî Asya bu coğrafî isimler meyanında zikredilmemiştir.

[1] Sbornik Muzeya Anthropol. i Ethnographii. Petrograd 1918, cilt V,cüz1, Sah. 149-151.

[2] Russkaya Mısıl. 1893 XI 207-229.

[3] V. F. Miller S. 214 de Vergiliyanın işaret ettiği noktanın (En. I 367) Iustinin hikâyesile (XVIII, 5) izah edildiğini kaydediyor. Aynı hikâyeyi biz Liviyada (XXXIV, 62) de buluyoruz. Bunun sözüne göre Kartacalıların yalnız Birsu hisarına hakları vardır: «Advenis, quantum secto bois tergo amplecti loci potuerint, tantum ad urbem communiendam precario datum; quidquid Byrsam sedem Suam excesserint, vi atque injuria partum habere»

Makalede verilen malumatın coğrafî cihetten pek dağnık bir halde bulunması elde bulunan maddelerin kifayetsizliğini Millerin kendisine de hissettirmiştir. O istikbalde «Folklorcıların bu mevzua bütün sade teferruatile tekrar tesadüf edeceklerine» inandığını söyliyor. [1] Millerin bu ümidi galiba boşa çıktı. A. V. Markov da kıymetli ustadın hatırasına ittihaf ettiği mekalede Millerin 1893 de topladığı maddelere ancak iki Mordava masalı ilave edebilmiştir. [2] Sibirya tatarları tarafından Ermak ve Kuçumlara isnat edilen aynı motif gerek Miller ve gerek Markovun nazarı dikkatini celpetmemiştir. Halbuki bu masal 1872 senesinde bile Radlof külliyatında neşrolunmuştu. [3] Bu masal oralarda o kadar intişar etmiştır ki Radlof bu masalı eserinin üç yerinde kaydetmiştir: [4] «Tara» da Tobol tatarlarından yazdığı iki rivayet, barabaların cenubunda yaşayan «Terene» kabilesinden yazdığı bir rivayet. Bu Tatar rivayeti yegâne rivayet değildir; Yakutların mühacir Ruslar tarafından bu suretle aldatıldıklarını söyilyen «Tıgınbay» masalı da malumdur.[5]

« Didon hilesi » hakkındaki bu masalların Rus ismile münasebettar bulunduğuna bakarak [6] bunların Rus tesirile meydana geldiği hatıra gelebilir; fakat islam orta Asyasında bu masalın daha eski zamanlara ait rivayeti mevcuttur. Eserini XIV ci asırda Kâşgarda yazan Cemal Karşı [7] Kâşgarda islâmiyetin intişarına dair, XI ci asır âlimi Abdulgaffarı Almağînın [8] «Kâşgar tarihi» nam eserinden iktibasen bir hikâye naklediyor. Kâşger hanı Ugulçak - Kadır han ki sonra islamiyeti kabul eden Satuk - Boğra hanın büyük babasıdır. Kardeşi İsmail bin Mansurdan [9] kaçup kendisine iltica

[1] Russk. Mısıl 227

[2] İzw. Otd. Rus. yazıka İ. Akad. Nauk t. XXI (1916) 4, sahife 98, not 1

[3] Radloff Proben IV metin 107, tercüme 139.

[4] Radloff Auz Sibirien I 154, kabileler hakkında I 241,245

[5] Chudyakov «Verchoyansk. Sbornik» Sah. 51, 53, 54 Aynı rivayetin Pikarski tarafından transkripsionu yapılanı Radloffun Die Iakut. Sprache in ihrem Verhaltnisse zu den Türkischen (Mem. de l'Acat VIII (1908) N 7) nam eserindedir. Bunun tercümesi Potanin şerefine tahsis edilen Zap. İ. R. Geogr. O. (etnografya) XXXIV 125 de neşredilmiştir. Yakut rivayetine benim dikkatimi Pikarski ve Vladimirtsov celpettiler.

[6] Millerin mezkûr makalesinde nakledilmiştir. 219 ve müteakıp sahifeler.

[7] Bunun metni «Mogol istilâsı devrinde Türkistan» nam eserimde (I 131) naklolunmuştur. Eser ve müellifi hakkında bakınız Z. W. O. XI 283

[8] Bunun hakkında "Türkistan" I 129. Bu zat 1073 de vefat eden pederinden evvel ölmüştür.

[9] Burada zikredilen samanilerin isimleri, Cemal karşı sözüne göre 344 (995 996) da vefat eden («Türkistan» I 132) Satuk Boğranın hayatı zamanına tevafuk etmiyor. Stok Boğra hakkındaki yeni efsanenin müellifi ise tarihî malumatı uazarı dikkate almıyor. Ona göre Satuk Buğra 1087 - 8 de vefat etmiştir. S. 70, İ. A. XW 9. Bu rivayetin tercümesi R. ShaW tarafından neşrolunmuştur (A. Sketch of the Turki lang. lahore 1875.

eden Prens Nâsır bin Mansura (Samaniler sülâlesinden) barınacak yer vermişti. Nâsır «Artuç» namındaki yere (şimdi buraya «Artış» [1] denilir; Satuk Boğranın türbesi de oradadır) hâkim tayin olundu.

Buna Buhara ve Semerkantten mal ile ticaret kervanları gelmeğe başladı; bu mallar hânın çok hoşuna gitti. Bilhassa atlas ve şeker gibi o güne kadar bilmediği malları beğendi ve bunlara alıştı. Bu suretle Nâsır hakanın teveccühünü kazanmağa muvaffak oldu. Bundan sonradır ki Nâsır kendi Allahına ibadet etmek için bir cami bina etmek üzere sığır derisi büyüklügünde bir ufacık arazi istedi. Hân da razı oldu. Nâsır bir sığır kesti ve derisini dilerek kayış yapıp vasi bir araziyi çevirdi. Bu güne kadar (yani müellifin zamanına kadar) baki olan Artuç camii oraya bina olunmuştur. Kâfir (Hakan) Nâsırın ricasının pek dahiyane olduğuna hayret etmiştir.

Miller Didon hilesi hakkındaki masalı bütün islam âlemine mensup ülkelerden yalnız Balkan yarım adasında bulmuştur ve bunun neticesinde de Türklerin bu masalı İstanbulda öğrendikleri zannına düşmüştür. [2] Halbuki bu masala Türklerin daha eski zamandanberi aşina olabileceklerini Kaşgar rivayeti göstermektedir. [3]

[1] Z. W. O. VII 295

[2] Russkaya Mısıl Sah. 217

[3]Şayanı dikkattirki Satuk Boğraya dair muahhar rivayetlerde öküz derisi meselesi yoktur.

Miller Sırp (Hersek) rivayetinin şu hususiyetine dikkat etmiştir. Aldatılmış olan sultan bu suretle aldatmayı pek zarif buluyor ve padişahın sözü geri alınamayacağını söyliyor [4]

Bu hususiyet Sırp rivayetini bir cihetten (zarafet ve zekâvete hayraniyet) Kaşgar rivayetine ve diğer cihetten (verilen vade sadakat) Sibirya tatarlarının rivayetine yaklaştırıyor.

Şayanı dikkattir ki İranda bu «Didon kurnazlığı» na dair masal eskiden tesbit edilmemişti. Halbuki garbî Asya ve Avrupaya Hint halk mahsulleri her zaman İran tarikile geçiyordu. V. A. İvanofun bana verdiği malumata göre İran dervişleri arasında, Nimetullah tarikatı müessisi şeyh Nimetullah Velinin (XVinci asır) [5] Mahan camiinin bulunduğu arsayı aynı kurnazlıkla almış olduğuna ve orada medfun bulunduğuna dair bir hikâye çok münteşirdir. Edebiyatta ise, benim bildiğime göre, bu hikâyeye tesadüf edilmiyor ve bunun menşeini tayin etmek de müşküldür.

Bu makalenin basıldığı sırada V. A. İvanof yukarda mezkûr malumattan maada benim için gene Zeyneddin Şirvaninin «Bostanelse-

[4] Rus. Mısıl 227

[5]Mukayese ediniz A. Jukuvski Z. W. O. XII S. XXIII. Bu makalede mehazların ekseriyetine uyarak Velinin vefat senesi 1430-1=843 olarak gösterilmiştir. Devletşah ise (Broun neşri S 336) 1424-827tarihini göstermiştir.

İSTANBUL HALK TABİRLERİ

Barsak kazıntısı — İhtiyar çocuğu, bir ailenin son yavrusu: *Bir oğlunuz olmuş, tebrik ederim deyince, teşekkür ederim bir de barsak kazıntısı aramıza girsin, bakalım ne olacak, diye cevap veriyor.*

Barut gibi — Sert, acı, abus, haşin: *Yanına yaklaşmaktan korkuyorum, bir şey söylemeğe gelmiyor ki, barut gibi diyorlardıda inanmıyordum, çünkü ben öyle pek sertliğini görmedim.*

Basireti bağlı — Gafil, bihaber, dalgın: *İhtiyatsız iş yapmazdım, olacağın önüne geçilmez, zahir basiretim bağlandı; hakıkaten adamın basiretinin bağlandığı zaman da olur.*

Basmak — Yürümek, çekilmek, açılmak, koşmak, kaçmak: *Çok söylenme bas buradan; bahçıvanların geldiklerini görür görmez çocuklar ağaçlardan hemen atladılar, kimi sağa kimi sola bastı gitti; düşünme, basıp kurtulmağa bak bundan başka çare yok.*

Basmakalıp — Muayyen, malum, herkesin yapabileceği tarzda: *Ben ondan bir parça yardım istedim, o bana basmakalıp nasihatler vermeğe kalktı; basmakalıp şiirler yazacağına biraz çalış da okunacak şeyler meydana koy; dinlemekten usandık boyuna basmakalıp sözler.*

Baskı altında — Nezaret altında, terbiye görerek, murakabe edilerek: *Hacı beyin oğlu bir türlü züppelik yapamıyor, çünkü baskı altında büyüdü; bir yavrum var onu da baskı altına koyup üzemem*

---

yahat» inde (Tahran 1310 S 10) bulunan bir parçayı istinsah etti. Bu parçada İsmaililer mezhebinin müessisi Hasan Sabahın «Alamut» kalesini nasıl elde ettiği hikâye olunur. Sultan Melekşah (1092-1072) zamanında kalenin reisi Mehdi Ulvi idi.

Hasan Sabah bu Mehdi Ulviyi 3000 dinar mukabilinde bir öküz derisi kadar arazi vermeğe razı etti ve öküzün derisini kayış suretinde kesip bütün etrafı çevirdi. «Didon kurnazlığı» na dair ikinci İran rivayeti 18 ci asırda telif edilen Timurun efsanevî tarihinden (Timurnameden) iktibasla V. A. Jukovski tarafından Rus Arkeoloji cemiyetinin şark şubesinde 1917 senesinin şubat celsesinde arz edilmiştir.

Mütercimi: **Abdülkadir**

Baston yutmuş — Dim dik, sert tavırlı: *Yolda dikkat ettim baston yutmuş gibi yürüyorsun.*

Baş ağrıtmak — Bıktırmak, usandırmak, rahatsızlık vermek, taciz etmek: *uzun uzadıya derdimi anlatıp başınızı ağrıttım, affedersiniz; hafta sonunda mutlaka bize gelir, iki saat üç saat, bazan daha ziyade baş ağrıtmadan gitmez; insanın tahammülünü tüketecek ne var mütemadiyen bir bahis üzerinde durup baş ağrıtmak reva mı?*

Baş bağlamak — Nişanlamak, nikâhlamak, evlendirmek, bir işle mukayyet kılmak: *Yalnız başına genç kızların evde oturması tehlikeli değildir denemezdi, ne ise iyi kötü başı bağlandı, biz de endişeden kurtulduk; bir yere başını bağlamağa muvaffak olamadık gitti, işsiz, güçsüz, serseriyane gezip duruyor.*

Baş eti yemek — İzaç, tasdi, taciz: *Bisiklet almak için bizim oğlan bir senedir başımın etini yiyor, para yok ki çocuğun arzusunu yapayım; sabahtanberi söylemediği kalmadı, mütemadiyen başımın etini yedi, erkeğin evde oturması her halde iyi değil.*

Baş yarmak — Dürüşt muamele, beceriksizlik, kırıp dökerek iş yapmak: *Biz ona iş yap dedik, o gitti baş yarıp geldi; adağın nerede kaldı, meseleyi kolaylıkla halledeceğini söylemiştin, halbuki baş yarmaktan başka bir şey elinden gelmedi.*

Baş yemek — Mahvetmek, öldürmek, mezara sokmak: *Titizliği bir türlü bitmedi, nihayet zavallı kadının başını yedi, artık gönlü rahat eder; çektiğim nedir senden birgün başımı yiyeceksin ama inşallah ben seni mezara sokarım.*

Baş göz etmek — Evlendirmek, ev bark sahibi etmek: *Ölmeden küçük kızı da baş göz etsem, gözü açık gitmezdim; zamanı geldi küçüğü de baş göz edelim deyince babası kızdı.*

Baş göz yarmak — Beceriksizlik, iktidarsızlık, hata: *Lâf anlamaz, söz dinlemezsin, ben ne söyledim, sen ne yaptın, bıktım bu baş göz yarmandan artık; elden âlemden utanıyorum, her vakit baş göz yarıp beni mahcup ediyorsun.*

Baş sallamak — Hem fikir olmak, tasdik etmek, muvafakat ve kabul, tabasbus, dalkavukluk: *İnatçı herifle hır çıkarmaktansa baş sallamağı tercih ederim; zamanın modası baş sallamak, bittabi biz de bu modaya uyacağız.*

Baş üstünde yeri var — Kıymet ve ehemmiyetli, aziz ve mükerrem: *A, o nasıl söz, baş üstünde yeriniz var.*

Baş ucuna dikilmek — Sırnaşmak, ayrılmamak, ısrar etmek: *Terzi ge-*

lip baş ucuma dikilmeseydi benim de borcumu ödeyeceğim yoktu; ayıp olur gidip kitapçının baş ucuna dikilmiyelim.

Başı başa çatmak — Birlikte düşünmek, müzakere, müşavere: *Karar vermezden evvel bir kere başı başa çatıp düşünelim; sen okuyup yazmış adamsın ama böyle mühim şeyler başı başa çatıp karar vermeden yapılmaz; başı başa çattıkta ne oldu, iş olacağına varır.*

Başı göğe ermek — Sevinç, memnuniyet, iftihar: *Evlendimde başım göğe mi erdi sanki, bekâr kalsaydım daha iyidi; üç beş liralık bir memuriyete geçti başı göğe erdi sanıyor.*

Baş göz sadakası — Başın, gözün hayatın selâmeti için fedakârlık: *Zarar yok, o inkâr ederse etsin, ben bir şey kaybetmedim ama o da bana gelip bir daha para isteyemez, ne ise başım gözüm sadakası olsun.*

Baş nara yanmak — Belaya düşmek, karışık işe girmek, zarar görmek, tehlikede kalmak: *Serseri güruhile düşüp kalkma, başın nara yanar, nedamet fayda vermez; olur olmaz şeye karışmanın sonu budur, işte başın nara yansında müteneebbih ol.*

Baş dara gelmek — Sıkılmak, muztar kalmak, çaresizlik: *Cebimizdeki para ile Edirneyi bulduk, fakat metelik kalmadı, ne yapacaksın gidip yüzde on beş faizle borç ettik, baş dara geldikten sonra başka çare var mı?*

Baş vurmak — Müracaat, tecrübe, talep: *Midemin rahatsızlığı için baş vurmadık hekim bırakmadık, yine bir çare bulamadık; denize düşen yılana sarılır, birşey ümit etmemekle beraber bir kere de Devlet Şurasına baş vuralım.*

Baş taşa gelmek — Acı duymak, tecrübe etmek, anlamak, nedamet, pişmanlık: *Daha toysun, başın taşa gelmedikçe söylediklerimden mana çıkaramazsın; başı taşa gelinceye kadar fikrinde ısrar etti, nihayet anladı ama iş işten geçti.*

Baş kaldırmak — Karşı gelmek, itaatten ayrılmak, isyan etmek: *Hindistan yine İngilizlere karşı baş kaldırdı diyorlar, fakat aslı olmasa gerektir; Şam arapları da baş kaldıracakmış tarzında bir havadis aldık, belki doğru çıkar, yalnız ben bu teşebbüslerden bir netice bekleyenlerden değilim.*

Başı yastık görmemek — Dinlenmemek, uyumamak, ıztırap çekmek: *Bacağımın sızısından bu gece başım yastık görmedi; sinirli olduğum geceler başımın yastık görmesine imkân yok; zavallı ihtiyar başı yastık görmeden öldü.*

Başa çıkmak — Azmak, şımarmak, hakkından gelmek, cezalandırmak,

terbiye vermek: *Cahile biraz yüz verdinmi, hemen başa çıkmağa kalkar; parmak kadar çocukla başa çıkamamak ne demek; uğraşman lâzımsa git uğraş, bilmem o azgın serseri ile başa çıkabilir misin?*

Başa kakmak — Serzeniş, ıtap, tevbih, tektir, yüzlemek: *Trabzona giderken bana bir şişe kolonya getirdi, mütemadiyen onu başıma kakıp duruyor.* Bu tabir başa vurmak suretinde de kullanılır: *İyilik yaptınsa yaptın teşekkür ederim, ancak bunu durmadan başa vurmak muvafık değil zannederim.*

Başı kapalı — Gizli, sır, müphem: *Sözlerinden birşey anlamıyorum, neden böyle başı kapalı konuşuyorsun; başı kapalı iş yapmaktan hiç hoşlanmam.*

Başı pek — Sert, anut, söz dinlemez, kendi bildiğine gider: *Başı pek adamla arkadaşlık etmek güçtür; unutma ki başı pek adamı kimse sevmez.*

Başı yukarda — Muteazzım, mütekebbir, âsî, hodbin: *Fena adam değil ama başı yukarda, bu da bir kusur demektir.; bence o kadar başı yukarda olmak Allahın gücüne gider.*

Başını kaşımağa vaktı yok — Son derece meşgul, eli dolu, vakıtsız, fırsatsız: *Sabahleyin saat dokuzda daireye gidiyorum, akşam altıya kadar durmadan çalışıyorum, hasılı başımı kaşımağa vakıt kalmıyor; sezerniş etme, vakıt bulsam seni ziyaret etmez miyim, birgün yanıma gel de başımı kaşıyacak vaktım varmı gör; fırka işleri, ev gailesi, resmî vazife, mahalle meşguliyetinden başımı kaşımak fırsatını bulamıyorum.*

Başını kestirmek — İnat etmek, ısrarda bulunmak: *Sözünü yapmak için başını kestirecek kadar inadı ileri götörmek abestir; yalancılığını bir defa anladım, bundan sonra başımı kessen sana inanmam; iştiham yok dedi, artık başını kesseler sofraya gelmez.*

Başını ortaya koymak — Tehlikeye girmek, ölümü göze almak, hayatını fedaya razı olmak: *Millî mücadelede bütün memleket başını ortaya koydu, öyle olmasaydı tabiî istiklalimizi kurtarmak mümkün olmazdı; dünyada ne müşkül sanatlar var, bazıları ekmek parası çıkarmak için başını ortaya koyuyor; cesur genç, durmadı, düşünmedi, her şeyi göze alıp meydana çıktı, ben böyle başını ortaya koyacak kimse şu zamanda bulunmaz sanırdım.*

Başa kaynar su dökülmek — Ansızın fena bir haber alıp müteesir olmak, birdenbire ıztıraba düşmek: *Şadinin ölümünü işidince ba-*

şıma kaynar su döküldü; kendisinden iltifat beklerken bağırıp çağırmağa başlayınca başıma kaynar su dökülüyor sandım.

Başına teller takınsın — Sevinsin, memnun olsun, bayram yapsın; *Teyzeme haber verin, temenni ettiği şey oldu, davayı kaybettik, başına teller takınsın da oynasın.*

Başında kavak yeli esmek — Hava ve hevesinde olmak, nefse uymak, kayıtsızlık, keyf düşkünlüğü: *Derse çalışmak, istikbali düşünmek çocuğun aklına bile gelmiyor, başında esen kavak yeline uymuş gidiyor; o çağda insanın başında kavak yeli eser hiç bunu hatırlıyor musun?*

Başında torbası eksik — Hayvan gibi, hayvandan farksız, akılsız, idraksiz: *Kafası yok başında torbası eksik, sen de tutup onunla meşgul oluyorsun; ne okuma, ne yazma, ne iş, ne güç var, sade başında torbası eksik, yiyip içip geziyor; kâmili ıkna etmek kolay, başında torbası eksik, hiç mal kıymeti bilir mi?*

Baştan çıkmak — İyi yoldan ayrılmak, fenalığa inhimak: *anası da meşgul olmuyor babası da, o kızın baştan çıkmasını isteyenler de var, ötesi nereye varır bir düşün; yaşı küçük olan her yere gitmez, herkesle konuşmaz, önüne gelenle düşüp kalkmaz, sonra adamı baştan çıkarırlar, gözünü aç ağabeğim bunları söylemedi deme.*

Baştan çıkarmak — Ahlakını bozmak, fenalığa sevketmek, hava ve hevesine uymağa teşvik etmek: *Genç çocuğun yanında ağzımıza geleni konuşuyoruz, galiba onu da baştan çıkaracağız; fenalıkları kendilerine yetmiyormuş gibi ötekini berikini de baştan çıkarmağa uğraşanların şerrinden Allah muhafaza etsin.*

Baştan soğuk su dökülmek — Hayret etmek, hayretle karışık teesür: *Rıfkıyı o halde görünce başımdan aşağı soğuk su döktüler zannettim; talisizlik zavallıyı darülacezeye kadar sürüklemiş, bunu işidince başımdan soğuk sular dökülür gibi oldu, meğer insana paradan da evvel tâli lazımmış.*

Baştan savmak — Aldatmak, defetmek, kurtulmak: *Dün müsteşara gittiler, aldıkları cevaba bakılırsa adam bunları baştan savmış, lâkin kendileri böyle düşünmüyorlar; Danışla beraber bu hafta kâğıthaneye gitmeği kararlaştırdık, şimdi gelecek, halbuki mazeretim var, nasıl baştan savacağımı blimiyoum.*

Bayılmak — Para vermek, borç ödemek, tazmin etmek: *Tebriz halısı diye halis taklit halıyı soktular, hileyi, daha doğrusu aldandı-*

ğımızı anladıksa da papelleri bayılmış bulunduk; bayıl bakalım adaş, paraları almayınca bir yere salıvermem.

Bayrak açmak — Terbiye haricine çıkmak, şirretlik, küfürbazlık : *Hiç tasavvur etmezken bizi görünce hiddetlenip bayrak açmasın mı; sesini kes, burası bayrak açacak yer değil; ömrümde böyle sert adam görmemiştim, henüz yemek hazırlanmadığını duyar duymaz bir bayrak açtı ki deme gitsin.*

Bekri Mustafa — Serhoş, ayyaş, alkolik: *Memlekette rakı içmeyen yok gibi ama kimse Bekri Mustafa olmağa kalkmıyor; Bekri Mustafa gibi sabahtan akşama kadar rakı içmeğe her vücudun tahammülü yoktur.*

Belâ çıkarmak — Mesele ihdas etmek, ihtilaf çıkarmak, kavgaya meydan vermek: *Ağzını bozma biz sana sükûnetle müracaat ettik, dediğimizi ister kabul et ister etme, fakat ağzını tut, yoksa belâ çıkarırız; işte belâ dediğin bundan çıkar; şaştım kaldım, sözlerine cevap versem belâ çıkacak, vermesem itirafı zünup etmiş olacağım.*

Bel bağlamak — İnanmak, güvenmek, ümit etmek: *Kula bel bağlama Allaha güven; yalancıya bel bağlamanın cezası senin gibi şapa oturmaktır.*

Bel bükülmek — İhtiyarlamak, fukara düşmek, perişan olmak: *Umumî harpte Trabzondaki evlerini Ruslar yağma etmişler, bu hadise zavallının belini büktü; sefahatte, israfta böyle devam ederse çabuk beli bükülür, hem de bir daha doğrulması güç olur.*

Beleş — Parasız, bedava: *Avanağı bulmuş beleş çalıştırıyor; Haydarla Rifat tavla aynadılar, Rifat yenilince vadini tuttu, bizi Bomontiye götürdü, beleşten bir bira içtik.*

Benizde kan kalmamak — Zaif düşmek, hasta olmak, kuvvetini kaybetmek : *Üç gündür görmemiştim, dün tesadüf ettim benzinde kan kalmamış; durup dinlenmeden çalışacak ne var, benzinde bir dirhem kan kalmamış, biraz sıhhatine bak, dünyayı düzeltmeğe memur edilmedin ya.*

Bereketi içinde — Azlığının ehemmiyeti yok, çok yerine geçer, çok demektir: *Kazancımız bu yıl az oldu, bereketi içindedir deyip teselli buluyoruz.*

Beş parmak bir değil — İnsanlar birbirine benzemez, herkes müsavi değildir : *Öteki böyle düşünür beriki böyle der, beş parmak bir değil, herkesin kendine göre bir aklı var; bazısı yardım eder bazısı da aldırmaz, beş parmak bir değil, her rastgeldiğinden bir şey umarsan aldanırsın.*

Beşik sallamak — Büyütmek, yetiştirmek, emek vermek: *Geceleri uyumadım, beşik salladım da yine anası babası kıymetimi bilmediler; beşiğini salladıklarım büyüdüler de yüzüme bakmıyorlar.*

Bey baba — Ciddî, ağırbaşlı, hatırı sayılır kimse: *Bey babaya da danışalım belki işimize yarayacak birşey öğreniriz.*

Bezden bebek — Hayırsız, faydasız, tembel: *Evin içinde genç kız var güya, fakat bezden bebek gibi sade köşede oturuyor; bezden bebek misin mübarek, biraz dolaş, şu ortalığın halini görüp biraz harekete gel.*

Bıldır — Geçen sene, bir yıl evvel: *Halamın kızı bıldır gelin oldu; sizin küçüğü de bıldır mı sünnet ettirdiniz?*

Bıyık burmak — Kendini beğendirmeğe çalışmak, mevcudiyetini hissettirmek, dikkati celbetmek, azamet satmak: *Haylazın bıyık burmaktan, boy göstermekten başka kârı yok; evden çıktı mı, başlar bıyık burmağa, kaleme kadar hep böyle devam eder.*

Biçimine getirmek — Uydurmak, münasip düşürmek,, zamanına getirmek: *Para az, almak istediğim kumaş bahalı, akşama kadar beyhude dolaştım durdum, nihayet bir parça buldum, hesap ettim biçimine getirmek kabil, derhal aldım; Aval sertleşip dururken biçimine getirip burnunun üstüne bir indim, oraya düşüp kaldı.*

Bıçak kemiğe dayanmak — Iztırar haline gelmek, mecbur olmak, zaruret: *Zulmün bu derecesi görülmemiş, bıçak kemiğe dayanınca insanın gözü kararıyor; sabredip susuyorum ama bıçak da kemiğe dayanıyor, haberin olsun.*

Biçilmiş kaftan — Tam lâyık, münasip, yerinde, yakışıklı: *Oturdukları yeri beğenmiyorlar, bize biçilmiş kaftandı diye çıktıkları evi bir türlü unutmuyorlar; biçilmiş kaftan gibi her zaman istediğimiz bulunsa iyi.*

Bilek gibi — Bol, kalın: *Üçüncü Ahmed çeşmesinin suyu bilek gibi akıyor.*

Bilezik — Kelepçe: *Kara Zeynelin kolları kaşınıyor, yine bilezik takmak istiyor galiba.*

Bildiğinden kalmamak — Söz dinlememek, başkasına ehemmiyet vermemek, inat ve ısrar etmek: *Uğraştım, çabaladım, o yine bildiğinden kalmadı; hatır sayıp bildiğinden kalmamazlık etmiyor, o halde peşine hiç düşmeyelim.*

Bin dereden su getirmek — Taallül etmek, bahane aramak, tereddüt, istinkâf: *Bizimle beraber bulunmamak için bin dereden su getirdi; ne olursa olsun böyle boş oturmaktan bir şey çıkmaz,*